
NEKI PRIMJERI IZLOŽBENO-PERFORMATIVNIH AKTIVNOSTI U POSTPOTRESNO I COVID NEVRIJEME 2020. – 2021.

mr. sc. SNJEŽANA PAVIČIĆ □ Hrvatski povijesni muzej, Zagreb

sl.1. David Maljković, *Nekoliko dana premijere*, prostorna intervencija ispred Hrvatskoga narodnog kazališta, Zagreb, 2020.

Ubojita kombinacija potresa i pandemije učinila je svoje. U permanentno fobičnom stanju izbačeni smo iz uobičajenih tračnica i prilagođivanje novom nenormalnom jedini je *modus vivendi*. Iskustvo tih razornih događaja različito se reflektiralo u muzejsko-galerijskoj djelatnosti, a ovisilo je o stupnju potresnih oštećenja, broju zaraženih osoba i mnogim drugim činiteljima. Startne pozicije za reanimaciju bile su vrlo različite. Nakon prilično radikalnog prekida i obustave mnogih aktivnosti u umjetničkoj i široj kreativnoj sferi procesi su ipak nastavljeni. Poslije početnog mûka i šoka uslijedilo je preslagivanje prioriteta. Stanje izoliranosti i umnoženi broj strahova paralizirao je kreativne impulse. Pokušaji stvaralačke implementacije nategnuto su se vukli, ali su se ipak povremeno otvarali. Doživljaj aktualne situacije bio je previše intenzivan, za mnoge duboko utisnut i neiskaziv. Zato će i refleksije aktualne zbilje tek uslijediti, a ovaj sažeti prikaz o nekoliko izložaba koje su dobro korespondirale sa svakodnevicom možda će biti uvršten u neke buduće analitičke tekstove o toj temi.

Prije svega, tu su izložbe, doduše vrlo rjetke, za čije su mjesto izlaganja odabrani vanjski prostori, a drugu, veću

grupaciju čine realizacije što su doslovno i simbolički spojile aktualnu potresnu i pandemijsku situaciju tematizirajući bolest, smrt, strahove, nesigurnost, destrukciju, raspadanje. Naznačena je i digresija o fenomenu masovne produkcije virtualnih izložaba koje su na neki način pridonijele deelitizaciji umjetničke scene, a usto su potaknule i spontaniji način stvaranja.

Osim prekobrojnih izložbenih primjera mrežnoga, *online* formata, mnoge su izložbe ipak realizirane i u fizičkome, realnom obliku. U Zagrebu su tako bili zapaženi projekti u Muzeju suvremene umjetnosti, Modernoj galeriji (Nacionalni muzej moderne umjetnosti, NMMU), Tehničkome muzeju „Nikola Tesla“, Muzeju grada Zagreba i Muzeju za umjetnost i obrt, a u galerijskim institucijama realizirane su izložbe u Galeriji HDD, Galeriji Nova, u Forumu, Laubi i još ponekima. Izložbe koje su ostvarene u realnom prostoru često i nisu bitno odudarale od prezentacija iz prethodnih, pretpotresnih i pretkorona razdoblja. Bilo je tu monografskih, retrospektivnih, autorskih, tematskih i problemskih izložaba, brojnih likovnih i malobrojnijih kulturno-povijesnih. Bilo je, dakako, onih pretencioznih, s izdašnom marketinškom i turističkom

sl.2. Boris Cvjetanović, *Fotografija i grad*, Bogovićeve ulica, Zagreb
Ovom je izložbom otvorena online Galerija OUT u produkciji mrežnih stranica petikat.

sl.3. *Trupci*, imponozantno djelo istaknutoga, kipara Slavomira Drinkovića, postavljeno ispred Umjetničkog paviljona u Zagrebu (11. svibnja – 11. srpnja 2021.)

sl.4. U programu edukativno kulturno-umjetničkog projekta *Tolerancija* nastalog u povodu Međunarodnog dana tolerancije, već se niz godina organizira putujuća svjetska izložba plakata čiji je inicijator Mirko Ilić.

sl.5. Izložba *Protreseni MUO: od potresa do potresa 1880. – 2020.*, MUO

poticanja nekih novih ideja. Ukratko, sve nedostatke, bar zasad, kompenzira osnovna činjenica postojanja izlagačke aktivnosti u atmosferi vrlo opasnog osjećaja praznine, straha i besperspektivnosti.

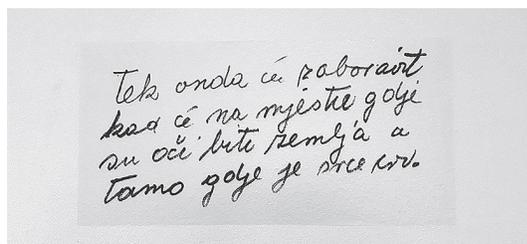
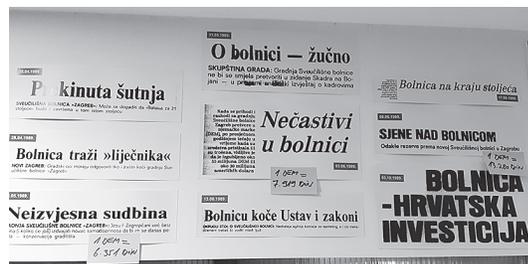

potporom, kao i obrnuto, onih skromno potpomognutih, ali konceptualno čvrstih. Poštujući epidemiološke mjere, otvorenja su bila minimalizirana, posjetitelji su upisivani i kontrolirani, nosile su se maske, i sve to nije bitno utjecalo na sam izvedbeni način prezentacija. U pojedinim primjerima bilo je više nego očito da je riječ o improvizacijama ili snalaženju kako bi se bar nekako stekao uvid u postojanje pojedinog muzeja ili galerije. Ipak, bez obzira na nedosljednost, ili čak potpuni izostanak izložbenog koncepta ponekih izložaba, a s obzirom na cjelokupne paralizirajuće okolnosti, i u takvim „bezidejnim” eksponiranjima valja naglasiti nagon za preživljavanjem ili bar neki oblik vitalnosti. Poneke su prezentacije bile tek preglednoga, općeg tipa, djelovale su poput revizija, zbrajanja inventara i pospremanja fundusa, no i takve su bile dobrodošle zbog elementarne mogućnosti uvida u opće stanje i u vrste muzejsko-galerijskih fundusa te radi

Izložbe u vanjskim prostorima grada

Izložbe, kao i poneki granični izložbeni formati, primjerice oni između svojevrsnih instalacija, aranžmana i skulptura, realizirani u vanjskim prostorima, bili su najdojmljiviji. Njima su otvorene nove perspektive izlagačkih pristupa i omogućena veća interakcija s publikom. U organizacijama takvih izložaba ili pak u postavljanju pojedinačnih eksponata u javni prostor ima, dakako, mnogo problema, a jedan od najvećih jest pitanje njihove zaštite. Ipak, sve je to prevladivo uz pomnu pripremu i primjerenu medijsku prilagodbu te bi se tom tipu izložbe svakako trebalo više posvetiti. Evo nekoliko ostvarenih primjera.

U prostornoj intervenciji upriličenoj na travnjaku ispred HNK u Zagrebu, naziva *Nekoliko dana premijere*, David Maljković rastresa i preseljava glomazne scenografske rekvizite kazališnih predstava koje se zbog svih pandemijskih restrikcija nisu mogle izvesti (14. – 17. svibnja 2020.). I kao što je grad nakon potresa obavijen sivom patinom sličnoj prašini, koju obično gledamo na sceni za vrijeme kazališnih predstava, ta je umjetnikova gesta uspostavila snažan realitet, prodoran rez na elitnoj

sl.6. Montažstroj, Sveučilišna bolnica, MSU

sl.7. Ivan Kožarić, Laboratorij za oživljavanje, Muzej suvremene umjetnosti, 17. prosinca 2020. – 10. siječnja 2021.

urbanoj lokaciji, ispred pročelja reprezentativne historičke kuće nacionalnog kazališta. Istresanjem rekvizita Maljković stvara nove prostorne odnose. Fragmenti scenografije postaju elementi nadrealne, utopističko-distiopijske, iznenađujuće kontekstualizacije. Pri prolasku tim prostorom, koji smo inače naviknuti gledati iz ustaljenih vizura, i suočavajući se s velikim gromadama fragmentarnih scenografskih aglomeracija, otvaraju nam se perspektive nekih novih svjetova koji se strmoglavljuju u mentalne vizure.

Trupci, impozantno djelo istaknutoga, nažalost rano preminulog kipara Slavomira Drinkovića, postavljeno ispred Umjetničkog paviljona u Zagrebu (11. svibnja – 11. srpnja 2021.) može se interpretirati na više načina, pa i sa stajališta nestajanja i destrukcije. Upravo su to dominantni osjećaji iz vremena pandemije i potresa. Vertikale devet hrastovih trupaca tredredno organiziranih u kvadrat, u čvrstu prostornu kocku, konstrukt su žive napetosti i snage. Za razliku od majstora kiparske tektonike i Drinkovićevih drvenih vertikala, jedno drugo djelo mlade autorice Lucije Žuti *SADiti je BITNO* također je sastavljeno od trupaca na istaknutom urbanističkom punktu grada – na Trgu žrtava fašizma, ali tu su trupci spuštani na zemlju (19. – 25. svibnja 2021.). Njih sedam, međusobno spojenih lancima, na presjecima imaju natpise s informativno-ciničnim porukama. Kompozicija je nastala u sklopu programa proslave 100. obljetnice rođenja Josepha Beuysa i referira se na njegov *happening 7000 hrastova – gradsko pošumljavanje umjesto gradske uprave*, izvedeno na Documenti 1982.

U programu edukativnoga kulturno-umjetničkog projekta *Tolerancija*, pokrenutog u povodu Međunarodnog dana tolerancije, već se niz godina organizira putujuća svjetska izložba plakata čiji je inicijator Mirko Ilić. Ta je izložba 2020. nastala u suradnji sa Školom primijenjene umjetnosti i dizajna, kreativnom platformom *Organizam* i Botaničkim vrtom, na čijim je ogradama bilo izvješeno mnogo plakata o toleranciji (16. studenog – 16. prosinca 2020.). Kao i uvijek dosad, ti medijski važni nositelji

poruka ujedno pokazuju likovne dosege pojedinih dizajnera. Izložba dodatno problematizira ustaljene ideološke antagonizme u hrvatskom društvu jer je ubrzo nakon postavljanja većina plakata išarana ustaškim simbolima. Dobro je što Mirko Ilić kao svjetski priznati autor i dalje ustrajava na toj prezentaciji jer, kako sam često ističe u intervjuima, jedna doza tolerancije zaista nije dovoljna, njome se jednostavno treba stalno baviti. U medicinskoj terminologiji tolerancija se često spominje u kontekstu tolerancije na lijekove (npr. analgetike, hipnotike), kada je potrebno povećavati dozu kako bi se postiglo odgovarajuće djelovanje lijeka. Kojom bi dozom i kojim lijekovima (u metaforičkom smislu) trebalo postići toleranciju u društvenim odnosima zaista je vječno pitanje jer stupanj nesnošljivosti i mržnje buja u svim smjerovima te se širi poput opakih bolesti, baš kao i COVID.

Izložbom *Fotografija i grad* Borisa Cvjetanovića otvorena je online Galerija OUT u produkciji mrežnih stranica *petikat*. Prikazi fotografija izvješeni na ceradama zaštitnih pokrova pročelja zagrebačkih zgrada na kojima se izvođe građevni radovi izvršno korespondiraju s aktualnom situacijom. Iako preuzete iz prijašnjih Cvjetanovićevih fotoserija, među kojima su *Štrajk rudara u Labinu, Radnici, Bolnica, Ljudi u šahtovima* i druge, te nam kompozicije prenose važne poruke i iskazuju umjetnikovo angažirano stajalište.

Sasvim drugoj vrsti fotografskih izložaba, više dokumentarno-povijesnom tipu pripada, primjerice, izložba *Zagreb – grad koji treba našu ljubav*, organizirana na Europskom trgu, a osnovna joj je tema dan kad se dogodio potres – 22. ožujka 2020. Grad se u to hladno proljetno jutro raskolio i nezaboravno uzdrmao. Na tridesetak uvećanih fotografija postavljenih po konstrukcijama velike razvedene skele u režiji Agencije *Brigada* grupirano je šest tema: *Šok, Krhotine, Baština, Katedrala, Hvala vam i Glavu gore*. Sve fotografije potpisuju Cro-pixovi autori Ronald Goršić, Bruno Konjević, Boris Kovačev, Tomislav Krišto, Neja Markičević, Goran Mehkek, Ranko Šuvar, Damjan Tadić, Marko Todorov i Darko Tomaš. Odmah nakon potresa svi ti fotografi istrčali su na teren i zabilježili tragične situacije apokaliptičnog stradanja, brojne prestravljene ljude, bespomoćne starce, djecu, životinje, ruševine, zatrpane automobile, zabilježili su i sve one gradske službe koje su odmah krenule u akciju spašavanja: vatrogasce, vojsku, medicinsko osoblje, građevinare, među njima i Bad Blue Boyse koji su pomagali roditeljama u Klinici za ženske bolesti i porode u Petrovoj ulici. Pozicije svih tih uvećanih fotografija na lokaciji propulzivnog trga pridonijele su velikoj komunikativnosti i informativnosti o strašnom događaju.

Osim navedenih prezentacija organiziranih u javnom prostoru grada, valja spomenuti i jednu izložbenu varijantu realiziranu između vanjskoga i unutrašnjeg prostora u produkciji Galerije Nova i kustoskog tima WHW. To je izložba *Drei Tage bis zum Ende der Kunst*, koja prostor Galerije tretira kao vitrinu, tj. kao izlog s eksponatima. Publika je time pozvana na zadržavanje i gledanje

izvana, a percepcija je usmjerena prema unutrašnjosti. Izložba je naslovljena prema radu Mladena Stilinovića i uspostavlja nov odnos prema brojnim pitanjima suvremenog društva, osobito o aktualnim pitanjima političke ekologije, ljudskih i transljudskih odnosa i materijalnosti te o konceptima kraja umjetnosti u svim uvjetima, pa i u pandemijsko-potresnim.

Izložbe univerzalnih i novih tema potaknutih potresom i pandemijom

Slijedi nekoliko primjera izložaba organiziranih uobičajenim načinima, u unutrašnjim muzejsko-galerijskim prostorima, ali s novim, aktualnim sadržajima o potresima i pandemiji te sa svim stanjima tjeskobe, straha, neizvjesnosti i izolacije kao posljedicama nove situacije.

Najzapaženija kulturno-povijesna izložba o temi potresa i stradanja muzejskih institucija jest izložba *Protreseni MUO – od potresa do potresa 1880 – 2020*, koja je ujedno posvećena 140. godišnjici djelovanja te važne muzejske institucije (24. studenog 2020. – 17. veljače 2021.). U nekoliko tematskih cjelina izložbom je prezentirana povijest Muzeja, gradnja i korištenje zgrade, zatim je kronološkim odrednicama uspostavljena priča pojedinih zbirki, a navodi se i prožetost MUO-a s drugim muzejsko-galerijskim institucijama kao što su Moderna galerija, Etnografski muzej, Hrvatski povijesni muzej, Tehnički muzej „Nikola Tesla” i druge institucije. Na panoima su izdvojene mnoge značajne osobe, među kojima umjetnici, arhitekti i povijesne osobe koje su na različite načine participirale u sadržaju tog najvećeg zagrebačkog i nacionalnog muzeja. Osim toga, predstavljen je niz informativnih priloga o akvizicijskim programima MUO-a kojima se opisuje put nabave pojedinih predmeta, među njima i onih reprezentativnih kao što je glavni oltar stare zagrebačke katedrale posvećen Bogorodici. Taj je oltar već bio srušen i ozbiljno oštećen u potresu 1880., a novim potresom dijelovi oltara doživjeli

sl.8. Sven Klobučar, *3 ujutro*, Muzej suvremene umjetnosti, 2020.

sl.9. Dokumentarni film izložbe *Broken Exhibition*, Arheološki muzej Zagreb, 2020.

su istu sudbinu, samo u drugom prostoru, tj. u stalnom izložbenom postavu MUO-a.

Kao što je u MUO-u prikazana kronologija reprezentativne muzejske institucije, i to u razdoblju između dvaju poglobnih potresa, tako je u Muzeju suvremene umjetnosti umjetnička skupina Montažstroj upričila prezentaciju jedne druge kronologije, one o svim zbivanjima i poraznoj sudbini Sveučilišne bolnice u Zagrebu (12. svibnja – 3. listopada 2020.). Kronologija prati put planiranja i gradnje bolnice, od osnivanja radne organizacije (investitora) 1982. do konačne likvidacije bolnice u lipnju 1995. Izložba je postavljena u zanimljivome malom prostoru Ekstenzije u MSU-u. Vrlo opširna informativna kronologija te konstruktivno-destruktivne priče prezentirana je minimalistički, novinskim isječcima, fotografijama, *post it* markerima, projekcijama i zvučnim zapisima. Pa iako izvedbom minimalistička, izložba je sadržajno iscrpna i pruža izvrstan uvid u društveno-političke procese koji su započeli gotovo euforično, a završili tragično, potpunim raspadom. Montažstroj je inače već i ranijim projektom *Nedovršeni* iz 2015. započeo istraživanje i prikupljanje podataka o temi bolnice, zatim je performansom *Obustava radova* predstavio dio istraživanja u pogonu *Jedinstvo*. Sveučilišna je bolnica inače zamišljena kao najsloženiji pothvat u povijesti Zagreba i Hrvatske, a temeljni je kamen postavljen desetogodišnjim prikupljanjem sredstava od samodoprinosa. I da je kojim slučajem bolnica izgrađena, izdržala bi i potres magnitude 9 prema Richteru, a u ovim bi bolesnim vremenima sigurno znatno olakšala brojna nesnalaženja i probleme zbog COVID pošasti.

Osim spomenutih „objektivnih” izložbenih projekata, treba istaknuti i niz poetičkih, autorskih izložaba, među kojima i dvije u produkciji Muzeja suvremene umjetnosti. Prva je izložba Ivana Kožarića *Laboratorij za oživljavanje* (12. svibnja – 3. listopada 2020.) sa zapisima tog uvijek inventivnog umjetnika iz razdoblja njegova ranog stvaralaštva 1940-ih godina do boravka u Parizu 1959./60. Jednostavnošću postava izabranih Kožarićevih skica, bilježaka, blokova te brojnih crteža prizvana je umjetnikova lapidarnost i neposrednost pristupa važnim egzistencijalnim pitanjima života i smrti, prirodi, ljubavi i umjetnosti. Upravo takav reanimacijski laboratorij nasušna nam je potreba, pa je taj minimalistički projekt pun pogodak.

Druga pak izložba, ona Svena Klobučara *3 ujutro* (7. – 28. svibnja 2020.) izdvaja se po svojevrsnom humor-no-morbidnom i bizarnom konceptu. To je ujedno prva u nizu MSU-ovih izložaba iz novog ciklusa nazvanoga *U dijalogu – Zbirka Benko Horvat*. Budući da su smrt, agonija i duhovi pokojnika trajna inspiracija Svena Klobučara, tako je i njegov izbor radova za dijalog s „balzamiranim“ artefaktima iz Zbirke Benka Horvata postavio intrigantne mostove međusobnog ispreplitanja. Precizni Klobučarovi crteži i tekstualne poruke stvorili su s portretima Zbirke Horvat bezvremenski svijet apsurdna i nove sjete. Na dan otvorenja umjetnik je izvedbom petnaestominutnog performansa „tihog sjedenja“ nasuprot djelima Zbirke Horvat, leđa okrenutih prema vlastitim radovima, poentirao pitanje kontinuiteta ukupnog smisla života i smrti.

Virtualne izložbe

Na kraju ovog kratkoga selektiranog prikaza valja spomenuti još i znatnu virtualnu produkciju *online* izložaba, zajedničku platformu na kojoj su u vrijeme potresa i pandemije kaotično supostojali krajnje različiti formati, od profesionalnih i institucionalnih do amaterskih. Jedan od prvih takvih muzejskih programa pokrenuo je 14. travnja 2020. MSU, i to u vrijeme kada je još bio zatvoren za javnost. Polazeći od ideje stvaranja novog načina povezivanja u danima prisilne razdvojenosti, kao i od namjere prikupljanja brojnih umjetničkih perspektiva, razmišljanja i svjedočanstava prijelomnog trenutka 21. stoljeća, time je kreirana važna baza podataka o umjetničkom djelovanju, osobito onome iz prve faze karantenske blokade. Projektom *FB for your thoughts / FB misao na dan* na tada pogodnoj Facebook platformi razmjenjivale su se misli, komentari, ideje brojnih umjetnika različitih generacija i umjetničkih izričaja. Među ostalima, multimedijaska umjetnica Maja Rožman na toj je platformi komentirala popularni *selfi* s maskom na licu preko koje je isrcitala novo lice aludirajući tako na pogubnost maski koje ukidaju dio ljudskosti i pridonose otuđenju te stvaranju bezlične mase usamljene gomilice. Željko Badurina igra se riječima u svojem radu *Napolitanka/Napolatanka*, ali ujedno ironizira novootkrivene navike prežderavanja koje su u vrijeme karantene preoblikovale mnoga tijela u izdašne volumene. Tea Jurišić crta na posljednjem papiru toaletne role i radom *Zadnji papir* kritizira paniku s početka krize, kada je nastala gužva u *shopping* centrima i kada se u neizmjenjnim količinama kupovao upravo toaletni papir. Intrigantni su i radovi mnogih drugih autora, među kojima su Grgur Akrap, Igor Eškinja, Igor Grubić, Davor Konjikušić, Kristian Kožul, Igor Kuduz, Andreja Kulunčić, Antun Maračić, Ante Rašić, Igor Rončević, Ana Sladetić, Stjepan Šandrk, Stipan Tadić i još mnogi.

Među filmsko-muzealnim doprinosima iz vremena pandemijsko-potresne krize ističe se dokumentarni film izložbe Arheološkog muzeja u Zagrebu *Broken Exhibition* o izložbi *Segestika i Siscija – naselje s početka povijesti*, u režiji Simona Bogojevića Naratha i u produkciji

Studija Neo Kenges. Autor izložbe Ivan Drnić s nizom suradnika planirao je izložbu kao središnji izložbeni događaj 2020. Unatoč mnogim restriktivnim uvjetima rada, izložba je u potpunosti pripremljena već u ožujku 2020. No dogodio se potres, izložba nije otvorena, a cjelokupni je stalni postav AMZ-a evakuiran. Film o spomenutoj izložbi poučan je s više aspekata i ne prikazuje samo artefakte izložbe o poznatome starom naselju već živo predočuje proces nastajanja izložbe te sudbinu njezina postavljanja i rastavljanja. Unatoč razornom zagrebačkom potresu, izložba je prvi put fizički otvorena 7. listopada 2020. u Gradskome muzeju Sisak. I, nažalost, nije dugo trajala jer je 28. i 29. prosinca 2020. Sisak stradao od katastrofalnog potresa. Dalje je sve poznato.

Primljeno: 30. kolovoz 2021.

SOME EXAMPLES OF EXHIBITION PERFORMATIVE ACTIVITIES IN THE POST-EARTHQUAKE AND COVID STORM, 2020-2021

In spite of the crisis, various exhibitions were nevertheless organised and although sometimes it was a matter of just improvising and getting by, considering the overall paralysing circumstances, in such exhibitions too of crucial importance were the urge to survive and certain indicators of vitality. Exhibitions and borderline exhibition formats, put on in outside venues, which corresponded well with the current moment. There were, for example, the exhibitions *A few days of the premiere* by David Majković put on in front of the CNT, *Trunks* of Slavomir Drinković before the Art Pavilion in Zagreb, *Planting is Crucial* of Lucija Žuti on Trg žrtava fašizma. Marking International Tolerance Day Mirko Ilić initiated the already established poster exhibition placed on the railings of the Botanical Garden, and enlarged photos by Boris Cvjetanović were placed on the tarpaulins over the fronts of Zagreb buildings damaged by the earthquake. In the exhibition *Zagreb – a city that needs our love* mounted on Europe Square many photographs showed the events on the day of the actual earthquake in Zagreb. Produced by Nova Gallery, the exhibition *Drei Tage bis zum Ende der Kunst* treated the exhibition space as a display window that could be seen from the courtyard side. Particularly worth mentioning of exhibitions organised in interior space with new current contents is the cultural history exhibition *Shaken MAC – from earthquake to earthquake 1880-2020*, then in the Museum of Contemporary Art the exhibition chronology of the artistic group *Montažstroj* about the deplorable fate of Zagreb University Hospital, which was developed to withstand a shock of magnitude 9 (Richter). In addition, there were numbers of poetic, single-author exhibitions, among them there were two produced by the Museum of Contemporary Art, *Laboratory for animation* of Ivan Kožarić and *3 In the Morning* by Sven Klobučar. Standing out in the abundance of virtual production is the Museum of Contemporary Art project *FB for your thoughts*, and as for museum cinematographic productions, the film of an exhibition of the Archaeological Museum in Zagreb deserves particular attention: *Broken Exhibition* about the exhibition *Segestika and Siscija*, in which the fate and the process of putting up and taking down the exhibition in Zagreb and Sisak are faithfully presented.